

ВРАХУВАННЯ РЕНТИ ПРИ ОЦІНЦІ ЛАНЦЮГІВ ВАРТОСТІ

ЖУЛАВСЬКИЙ А. Ю., СИДОРЕНКО Н. В.

УДК 338.5:[332.63+332.68]

Жулавський А. Ю., Сидоренко Н. В. Врахування ренти при оцінці ланцюгів вартості

У статті виконано аналіз ланцюгів накопичення вартості, охарактеризовано еволюцію розвитку поняття. Розглянуто основні елементи аналізу ланцюгів вартості. Проаналізовано взаємозв'язки між характеристиками ланцюгів накопичення вартості. Розглянуто ренту при оцінці ланцюгів вартості.

Ключові слова: рента, ланцюжки вартості, управління, форми управління, систематична ефективність, дохід.

Рис.: 1. **Бібл.:** 7.

Жулавський Аркадій Юрійович – кандидат економічних наук, професор, професор кафедри управління, Сумський державний університет (вул. Римського-Корсакова, 2, Суми, 40007, Україна)

Сидоренко Наталія Вікторівна – аспірантка, кафедра управління, Сумський державний університет (вул. Римського-Корсакова, 2, Суми, 40007, Україна)

E-mail: n_sydorenko@meta.ua

УДК 338.5:[332.63+332.68]

Жулавский А. Ю., Сидоренко Н. В. Учет ренты при оценке цепочек стоимости

В статье выполнен анализ цепочек накопления стоимости, охарактеризована эволюция развития понятия. Рассмотрены основные элементы анализа цепочек стоимости. Проанализированы взаимосвязи между характеристиками цепочек накопления стоимости. Рассмотрена рента при оценке цепочек стоимости.

Ключевые слова: рента, цепочки стоимости, управление, формы управления, систематическая эффективность, доход.

Рис.: 1. **Библ.:** 7.

Жулавский Аркадий Юрьевич – кандидат экономических наук, профессор, профессор кафедры управления, Сумской государственной университет (ул. Римского-Корсакова, 2, Сумы, 40007, Украина)

Сидоренко Наталья Викторовна – аспирантка, кафедра управления, Сумской государственной университет (ул. Римского-Корсакова, 2, Сумы, 40007, Украина)

E-mail: n_sydorenko@meta.ua

UDC 338.5:[332.63+332.68]

Zhulavskiy A. Y., Sidorenko N. V. Accounting of Rent in the Value Chains Assessing

This article gives an analysis of the accumulation of value chains; the evolution of concepts is analyzed. The main elements of the analysis of value chains are discussed. The relationships between the characteristics of the accumulation of value chains are analyzed. The rent in assessing of value chains is discussed.

Key words: rent, the value chain, management, forms management, systematic efficiency, revenue.

Рис.: 1. **Bibl.:** 7.

Zhulavskiy Arkadiy Yu. – Candidate of Sciences (Economics), Professor, Professor of the Department of Management, Sumy State University (vul. Rym-skogo-Korsakova, 2, Sumy, 40007, Ukraine)

Sidorenko Nataliya V. – Postgraduate Student, Department of Management, Sumy State University (vul. Rym-skogo-Korsakova, 2, Sumy, 40007, Ukraine)

E-mail: n_sydorenko@meta.ua

Ланцюг накопичення вартості описує повний асортимент діяльності, яка потрібна для розробки продукту або послуги, починаючи від його концепції, через різні етапи виробництва, а також доставку кінцевому споживачеві і післяпродажні послуги (Каплініський і Морріс, 2001) [7].

Ланцюг цінностей робить акцент на процеси, що відбуваються за межами фірми, і кожна фірма розглядається в контексті загального ланцюга видів діяльності, що створюють цінність (вартість). Таким чином, ланцюг цінностей кожної конкретної фірми є частиною загального ланцюга, що починається від сировини і закінчується кінцевим споживачем (рис. 1).

Ланцюг цінностей окремого підприємства являє собою набір видів економічної діяльності, які здійснює дане підприємство в різних областях функціонування.

Завдання роботи полягає в аналізі ланцюгів накопичення вартості та дослідженні еволюції розвитку поняття. Виділити основні елементи аналізу ланцюгів вартості та проаналізувати взаємозв'язки між характеристиками ланцюгів накопичення вартості.

Концепція ланцюга накопичення вартості застосовувалася в 1960-х і 1970-х рр. аналітиками, котрі планували розвиток експорту мінералів (Girvan, 1987) [1]. Він також використовувався французькими вченими в останніх роботах з планування у вигляді поняття *filiere*,

Рис. 1. Ланцюг накопичення вартості

що буквально означає «нитка», і цей термін використовувався в кінці 1970-х і початку 1980-х рр. для опису задачі, що стояла перед французькою промисловістю, розмотати всю нитку ланцюга накопичення вартості. Протягом 1990-х рр. аналіз ланцюга накопичення вартості набув широкого застосування. Підставою для цього послужила робота Майкла Портера, який виявив дві основні складові, необхідні для розвитку можливостей національної економіки. Перша складова має назву «ланцюг накопичення вартості» і охоплює різні стадії процесу поставки товару (підготовка до виробництва, виробництво, підготовка до продажу, збут, післяпродажне обслуговування) і додаткові служби, необхідні підприємству для виконання цього завдання (стратегічне планування, управління кадрами, розвиток технологій, закупівлі). Значення ланцюга накопичення вартості в такому розумінні полягає в тому, що крім фізичних перетворень продукції всередині підприємства вона враховує додаткові служби, необхідні для підтримки виробництва. Портер доповнює свою концепцію ланцюга накопичення вартості концепцією системи накопичення вартості. Вона розширює поняття ланцюга накопичення вартості і включає зв'язки між галузями. За своєю суттю система накопичення вартості не відрізняється від вищезазначеної концепції *fliere*, або від «потоків вартості», визначеного у відомій роботі Вомака і Джонса (Womack, Jones, 1996) [2].

Існують три важливі елементи ланцюгів накопичення вартості, які перетворюють евристичний інструмент в аналітичний:

- ✦ ланцюги накопичення вартості є «сховищами» ренти, і ця рента має динамічний характер;
- ✦ ефективне функціонування ланцюга накопичення вартості вимагає певної міри «управління»;
- ✦ ефективні ланцюги накопичення вартості засновані на ефективності системи, а не на окремих складових.

На наш погляд, найбільш важливим елементом є перший.

Існує три основних елементи аналізу ланцюгів вартості:

1. Бар'єри на вході в ланцюг накопичення вартості та отримання ренти.

Теорія економічної ренти була вперше сформульована Рікардо, який поділяв поняття ренти як доходу агента та економічної ренти (Ricardo, 1817, р. 33) [3]. Рікардо підкреслює важливу роль дефіциту, оскільки економічна рента заснована не на різному ступені родючості ґрунту (що є основним положенням аналізу Рікардо), а на нерівному доступі до цього ресурсу. Як зазначав Шумпетер, дефіцит може бути створений. Він може бути утворений в результаті цілеспрямованих дій, а не внаслідок щедрості природи. На думку Шумпетера, підприємець відіграє величезну роль в «здійсненні нових комбінацій» (Schumpeter, 1961, р. 107) [4]. Прибуток підприємця є доходом від здійснення «нової комбінації» і виникає, коли ціна на продукт після впровадження «нової комбінації» приносить дохід, розміри якого перевищують рівень, необхідний для компенсації витрат на нововведення. Ці доходи від нововведень є формою

надприбутків і служать іншим підприємцям прикладом для наслідування.

Отже:

- ✦ економічна рента виникає в разі диференційованої продуктивності факторів (включаючи підприємництво) та наявності бар'єрів на вході в ланцюг накопичення вартості (тобто дефіциту);
- ✦ економічна рента може виникати не тільки внаслідок щедрості природи, але і у вигляді прибутків виробника, створюваних шляхом цілеспрямованих дій;
- ✦ у більшості випадків економічна рента має динамічний характер, який визначається умовами конкуренції. Рента виробника в процесі конкуренції переходить в прибуток споживача.

2. Управління.

Перетворення ланцюга накопичення вартості з евристичної концепції в аналітичну полягає в тому, що різні види діяльності в ланцюгу вимагають «управління» відповідно до визначення, даного Джереффі цьому явищу (Gereffi, 1994) [5]. Таким чином, у ланцюгу є основні діючі особи, які несуть відповідальність за розподіл праці між підприємствами та за можливості окремих учасників щодо підвищення ефективності діяльності.

Концепція управління є важливим внеском у розуміння дії ланцюгів накопичення вартості. Вона розкриває значення факторів, що визначають характер впровадження різних виробників у світову систему поділу праці.

На нашу думку, можна визначити три форми управління. Перша форма «законодавче управління» – необхідно встановити правила, що визначають умови участі в ланцюгу накопичення вартості. Друга форма «контролююче управління» – необхідно встановити перевірку виконання діяльності та її відповідність правилам. Однак для дотримання цих правил участі в ланцюгу необхідна форма активного управління, яка забезпечить підтримку учасників ланцюга накопичення вартості щодо виконання цих правил – це «виконавче управління».

Якщо не брати до уваги цих трьох форм, це може призвести до нерозуміння відносно того, яка сторона здійснює управління конкретним ланцюгом накопичення вартості, а також до нерозуміння того, що різні сторони можуть брати участь в різних формах управління в одному і тому ж ланцюгу.

3. Систематична ефективність.

Третій елемент аналізу ланцюга накопичення вартості полягає в тому, що увага переноситься з точкової на системну ефективність ланцюга. Компанія може вживати серйозних заходів до підвищення ефективності діяльності в ланцюгу, оскільки дії всередині виробництва, за які компанія несе безпосередню відповідальність, становлять лише невелику частку від загальних витрат на виробництво продукту. Систематична інтеграція включає більш тісну взаємодію між ланками ланцюга, і це часто означає підвищення відповідальності для керуючих процесом, а також посилення зв'язку між різними

ланками ланцюга. З нашої точки зору, найбільш важливим є те, що ланцюги накопичення вартості долають національні кордони, і в зв'язку з цим керуючі процесом змушені вчитися підвищувати ефективність діяльності виробників у країнах з низьким рівнем доходів [6].

Ці три аналітичних елементи – бар'єри на вході в ланцюг накопичення вартості та отримання ренти, управління і систематичне підвищення ефективності – тісно пов'язані між собою. Основною рушійною силою є переважання конкуренції, яка знижує прибутки шляхом усунення бар'єрів на шляху до виробництва і яка посилюється в міру того як виробники з більшої кількості країн виходять на світовий ринок. Це змушує учасників ланцюга накопичення вартості шукати нові форми отримання ренти. Для досягнення цієї мети найбільш сильні дієві особи в ланцюгу змушені спонукати постачальників і споживачів змінювати свої виробничі процеси. У той же самий час вони повинні постійно шукати нових постачальників (систематично намагаючись усунути бар'єри на шляху до виробництва в інших ланках ланцюга) і споживачів. Ці завдання змушують їх виступати в ролі керуючих ланцюгом, хоча і в різній мірі. Подальше зростання соціального поділу праці вимагає від цих керуючих збільшення масштабів діяльності в географічному і організаційному відношенні з метою підвищення систематичної ефективності.

Визначальними факторами розподілу ренти є бар'єри на шляху до початку виробничої діяльності. Вони визначають, хто отримує прибуток, і хто несе втрати в ланцюгу виробництва. Вигодонабувачами є ті, хто отримує ренту і має можливість створювати нові області ренти при усуненні бар'єрів на шляху до виробництва. Ті, хто займається діяльністю в галузі з низькими бар'єрами на шляху до виробництва, зазнають втрат, а в умовах зростаючої конкуренції масштаби цих втрат будуть постійно збільшуватися. По-друге, області ренти, що ростуть переходять в нематеріальні частини ланцюга накопичення вартості. В останні десять років спостерігається усунення бар'єрів на шляху до виробництва, подолання яких раніше було доступно тільки промислово розвиненим країнам. Усе більше країн, де існує більш низький рівень витрат на заробітну плату (особливо Китай та Індія), розвивають здатність перетворювати вихідні матеріали у високоякісні продукти при невеликих витратах. Це і пояснює зниження цін на товари, вироблені в країнах, що розвиваються. У той же самий час авторські права і назва торгових марок існують протягом довгого часу і представляють «абсолютні і незмінні» форми економічної ренти. Тому в останні роки всі країни з високим рівнем доходів приділяють велику увагу правам на інтелектуальну власність. Крім того, у зв'язку з тим, що ланцюги накопичення вартості стають все більш складними і вимагають управління, збільшилися розміри ренти, одержуваної в результаті процесу.

У зв'язку з тим, що аналіз ланцюга вартості враховує динаміку ренти, перспектива розвитку ланцюга накопичення вартості змушує аналіз переходити межі економічних секторів.

Крім того, аналіз ланцюгів накопичення вартості дозволяє виявити ряд видів діяльності, що супроводжуються високим рівнем ренти, які складно визначити за допомогою традиційного промислового аналізу.

ВИСНОВКИ

У результаті можна зробити такі висновки:

- ✦ аналіз ланцюгів накопичення вартості охоплює широке коло взаємопов'язаних видів економічної діяльності, об'єднує галузі та сектори і таким чином забезпечує потенційні можливості координації «об'єднаної політики» різних гілок управління;
- ✦ враховуючи інституційні детермінанти ренти, аналіз ланцюгів накопичення вартості виявляє методи політики, що впливають на групи людей всередині компаній та інших організацій, які визначають розподіл доходів від виробництва і обміну;
- ✦ враховуючи динаміку ренти, аналіз ланцюгів накопичення вартості виявляє методи політики, спрямовані на розвиток цих здібностей і тенденцій, які забезпечать подальше зростання доходів. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Girvan N.** Transnational Corporations and Non-fuel Primary Commodities in Developing Countries / N. Girvan // *World Development*. – 1987. – Vol. 15. N. 3. – P. 13 – 740.
2. **Womack J. P.** Lean Thinking: Banish Waste and Create Wealth in Your Corporation / J. P. Womack, D. T. Jones. – N.Y.: Simon & Schuster, 1996.
3. **Ricardo D.** (1817) The Principles of Political Economy and Taxation / D. Ricardo. – L., 1973. (Reprinted).
4. **Schumpeter J.** The Theory of Economic Development / J. Schumpeter. – Oxford: Oxford University Press, 1961.
5. **Gereffi G.** The Organization of Buyer-Driven Global Commodity Chains: How US Retailers Shape Overseas Production Networks // *Commodity Chains and Global Capitalism* / G. Gereffi, M. Korzeniewicz (eds.). – L.: Praeger, 1994.
6. **Каплински Р.** Распространение положительного влияния глобализации. Какие выводы можно сделать на основании анализа цепочки накопления стоимости? / Р. Каплински: Пер. с англ.; Препринт WP5/2002/03. – М.: ГУ ВШЭ, 2002. – 68 с.
7. **Каплински Р.** Руководство по проведению исследования цепочек накопления стоимости / Р. Каплински, М. Моррис: Пер. с англ. – ГУ-ВШЭ, 2004.